

Van Adam tot ecstasy; legaal gebruik van MDMA in de jaren 70 en 80 van de twintigste eeuw

G. BLOK

ACHTERGROND MDMA is een omstreden psychedelicum in Nederland: het is verboden via de Opiumwet, maar een veelgebruikte recreatieve drug. Volgens de regering moet de normalisering van MDMA worden bestreden, anderen pleiten juist voor legalisering. Ondertussen is er de afgelopen jaren in de psychiatrie toenemende interesse voor hernieuwd therapeutisch gebruik van MDMA.

DOEL Plaatsen van de huidige discussie over MDMA in de context van de recente geschiedenis en beantwoorden van de vraag wat we kunnen leren van de manier waarop MDMA werd gebruikt in de VS en West-Europa in de periode tussen de (her)ontdekking van het middel in de jaren zeventig en het wettelijk verbod ervan in de jaren tachtig van de vorige eeuw.

METHODE Literatuurstudie over de geschiedenis van MDMA en aanvullend bronnenonderzoek.

CONCLUSIE In de periode voor MDMA illegaal werd, was het gebruik ervan nauw verbonden met een streven naar zelfontplooiing in therapeutische, spirituele en recreatieve settings. De geschiedenis laat zien dat de betekenis die mensen toekennen aan een psychoactieve stof als MDMA sterk samenhangt met de context van het gebruik. Net als alle drugs heeft ook MDMA meerdere functionaliteiten en 'framings'. Het middel valt niet tot één waardering of essentie terug te brengen.

TIJDSCHRIFT VOOR PSYCHIATRIE 62(2020)8, 702-706

TREFWOORDEN cultuurgeschiedenis, framings van drugsgebruik, MDMA, voor prohibitie

Amsterdam, 15 januari 1987. Dichter Simon Vinkenoog schrijft aan een Amerikaanse vriend dat het een bitter koude winter was, maar dat de warme herinnering aan zijn recente gebruik van ecstasy bij hem was blijven hangen. Er was een groeiende groep gebruikers aanwezig in de hoofdstad, aldus Vinkenoog, die zijn brief afsloot met 'A free market in a free town! (though expensive)' (Vinkenoog 1987).

Een jaar later was die markt niet meer vrij. Op 22 november 1988 werd de synthetische drug methyleendioxymethamfetamine (MDMA) op lijst I van de Nederlandse Opiumwet geplaatst, naast heroïne en cocaïne. De overheid volgde het advies van de Wereldgezondheidsorganisatie, die adviseerde om MDMA te beschouwen als groot gevaar voor de

volksgezondheid (Adelaars 1991; Staten-Generaal 1989/1990).

MDMA is een psychoactieve stof die qua chemische structuur verwant is aan de amfetaminen. Gebruikers voelen zich energiek en alert. Ze melden bovendien een gelukkig gevoel, behoefte aan contact en intimiteit en een intensere sensorische waarneming. Over de classificatie van MDMA wordt getwist. Sommigen spreken van een 'psychedelische amfetamine' (Nabben 2010), anderen noemen MDMA een 'entactogen', een drug met een sterk emotionele werking (Gouzoulis-Mayfrank 2001).

In dit artikel volg ik de classificatie van de Amerikaanse Multidisciplinary Association for Psychedelic Studies (MAPS), die MDMA beschouwt als een 'zacht' psychedelicum:

MDMA verandert de perceptie van de werkelijkheid minder ingrijpend dan klassieke psychedelica als lsd, maar ‘openbaart’ wel ‘de geest’ van de gebruiker (psychedelisch = *mind-manifesting*) (Lim 2019).

MDMA is een omstreden middel in Nederland: het is verboden via de Opiumwet, maar een veelgebruikte recreatieve drug. Volgens de regering moet de normalisering van MDMA worden bestreden, anderen pleiten juist voor legalisering. Ondertussen is er de afgelopen jaren in de psychiatrie toenemende interesse voor hernieuwd therapeutisch gebruik van MDMA.

In dit artikel bekijk ik de geschiedenis van MDMA in de jaren 70 en 80. Hoe werd dit middel gebruikt voor het verbod ervan, en wat kunnen we daarvan leren? Zodra een psychoactieve stof illegaal wordt, gaan ervaringsverhalen ondergronds. Daarom is het interessant voor een cultuurgeschiedenis van ‘drugs’ om te kijken naar de periode van vóór zo’n verbod (Herlinghaus 2018; Solhdju 2018).

Penicilline voor de ziel

MDMA werd in 1912 gesynthetiseerd en gepatenteerd door de Duitse farmaceutische firma Merck. Tests vonden plaats om de farmacologische effecten te bepalen, maar het werd niet getest op mensen, noch op de markt gebracht (Freudenmann e.a. 2006). De herontdekking van MDMA is nauw verbonden met het werk van de Chileense psychiater Claudio Naranjo en de Amerikaanse chemicus Alexander Shulgin, die in de jaren zestig van de vorige eeuw samenwerkten aan onderzoek naar enkele chemische analogen van MDMA, namelijk MDA en MMDA. In de sixties was MDA aanwezig in San Fransisco, hippies noemden het de *love drug*. Maar MDA werd verboden in 1970 in Amerika (Holland 2001).

Shulgin synthetiseerde MDMA in 1976 en gebruikte het vervolgens zelf. Hij raakte onder de indruk van het effect op zijn geestelijk welzijn en omschreef MDMA als ‘penicilline voor de ziel’. Hij publiceerde over het middel in 1978 en raadde het aan bij bevriende psychotherapeuten, als hulpmiddel bij de inzichtgevende psychotherapie en relatietherapie (Collin 2009; Holland 2001; Shroder 2014). Ook zij waren enthousiast. Volgens Naranjo doorbrak MDMA de verdedigingsmechanismen van cliënten en leidde het tot ‘een tijdelijke anesthesie van het neurotische zelf’ (Passie 2018). Onder invloed van MDMA zagen cliënten makkelijker pijnlijke gevoelens onder ogen die ze doorgaans afweerden (Naranjo 2001).

De MDMA-pioniers vreesden een wettelijk verbod op MDMA, net zoals was gebeurd met lsd. Dat psychedelicum werd in de naoorlogse decennia gebruikt als hulpmiddel in de behandeling van ‘neurotici’ en alcoholisten (Snelders 2000; Dyck 2008). Lsd-evangelisten zoals de Amerikaanse

AUTEUR

GEMMA BLOK, hoogleraar Moderne geschiedenis, Open Universiteit.

CORRESPONDENTIEADRES

Prof. dr. Gemma Blok.

E-mail: gemma.blok@ou.nl

Geen strijdige belangen meegedeeld.

Het artikel werd voor publicatie geaccepteerd op 12-5-2020.

psycholoog Timothy Leary en zijn landgenoot en schrijver Ken Kesey dachten dat het middel ook heilzaam zou zijn voor de zogenaamd normale mensen, die door lsd zouden kunnen leren kritisch te denken en hun ware zelf te ontdekken. De zogenaamde ‘psychedelische revolutie’ die volgde, leidde niet alleen tot een grote populariteit van lsd, maar droeg ook bij aan een wettelijk verbod van het middel in veel westerse landen eind jaren zestig. De Californiërs die MDMA ontdekten, wilden dit psychedelische middel daarom behouden voor een besloten kring (Beck & Rosebaum 1994; Collin 2009).

MDMA-therapie

Hoewel ook in Boston een groepje scheikundigen en therapeuten MDMA produceerde en gebruikte, bleef de MDMA-scene aanvankelijk vooral een fenomeen van de West Coast. Deze concentreerde zich rond het psychotherapeutische centrum Esalen in Californië, sinds de jaren zestig hotspot van de Human Potential Movement. Hier zochten welgestelde progressievelingen uit onvrede met het westerse rationalisme, militarisme en materialisme, naar nieuwe denkbeelden en praktijken. Ze verdiepten zich in meditatie, yoga, psychedelia en moderne vormen van psychotherapie (Sargent Wood 2018).

De vroege MDMA-therapeuten noemden het middel ‘Adam’, omdat het de gebruiker terug zou brengen tot de oorspronkelijke toestand van de mens voor de zondeval, nog niet geplaagd door schuldgevoelens en schaamte. Ondanks het streven naar beslotenheid kwamen er in de late jaren zeventig en vroege jaren tachtig toch heel wat mensen mee in aanraking. Zo gaf pionier Leo Zeff het middel aan zo’n 4000 cliënten en trainde hij meer dan 150 MDMA-therapeuten; psychiaters en psychologen, maar ook maatschappelijk werkers (Stolaroff 2004; Passie 2018).

De grens tussen therapie en spiritualiteit was vloeiend, net als op Esalen. Sommige therapeuten noemden MDMA een ‘sacrament’ en begonnen een sessie met het lezen van een

religieuze tekst (Adamson & Metzner 2012). Mensen kregen 125 of 150 mg MDMA toegediend, soms gevolgd door een ‘booster’ van 50 mg. Vervolgens kregen ze een masker voor de ogen, een ritueel dat stamde uit eerdere ervaringen met lsd-therapie. Vaak werd muziek gespeeld via een koptelefoon. Zodra de cliënt eraan toe was, werd er gepraat. Na de trip volgde een nazorgsessie om de ervaringen en inzichten te integreren (Adamson & Metzner 2012; Passie 2018).

Cliënten, variërend van studenten en huismoeders tot zakenmannen, hadden angstklachten, depressies, relatieproblemen of trauma’s (Adamson & Metzner 2012). Psy-chosen golden als contra-indicatie (Passie 2018). Cliënten beschreven hun ervaringen met MDMA deels in spirituele termen. Hun ‘hart ging open’, ze voelden zich ‘een met de wereld’. Ondertussen waren ze in staat om een goede blik te werpen op hun emoties en gedrag en de mensen in hun omgeving, zonder overspoeld te worden door hun gevoelens of zichzelf of anderen te veroordelen (Adamson & Metzner 2012).

Van Amerika naar Europa

Dat het niet zou lukken om MDMA voor een besloten kring te behouden, bleek al snel. In 1982 was MDMA bekend in de partycultuur van New York en Londen (Collin 2009; Passie 2018). Vanaf 1983 werd MDMA ook populair in Texas. Een chemicus uit de Bostongroep vormde met zakenpartners zijn eigen Texasgroep. Ze gingen reclame maken voor ecstasyparty’s – rond deze tijd kreeg het middel zijn huidige straatnaam (Eisner 1993). Het middel werd aangeprezen als ‘good to dance to’. De partyscene in Dallas trok de aandacht van de autoriteiten en MDMA werd in 1985 verboden in Amerika. De Californische therapeuten waren uiteraard teleurgesteld en sommigen lieten zich negatief uit over het ‘hedonisme’ in Dallas (Collin 2009).

Om wat er gebeurde met MDMA in steden als New York, Londen en Dallas te duiden als hedonistisch is echter niet terecht. De partyscene van de jaren tachtig was nauw verweven met de maatschappelijke emancipatiebeweging van homoseksuelen. In de homodisco’s van de grote steden, zoals The Saint in New York en The Warehouse in Chicago, was MDMA functioneel. Het middel bevorderde gevoelens van eigenwaarde en saamhorigheid in een generatie jonge mannen die zich probeerden te bevrijden van het stigma rond homoseksualiteit en de daarmee samenhangende remmingen (Silcoff 1999; Collin 2009).

Medio jaren tachtig kwam MDMA naar Europa. In dit proces speelden sannyassins, volgelingen van Bhagwan Shree Rajneesh, een belangrijke rol (St. John 2004; D’Andrea 2007; Butler 2012). Net als de bezoekers van Esalen waren sannyasins voornamelijk blanke welgestelde westerlingen. Veel van hen trokken in de jaren zeventig naar Poona

(India) waar Bhagwan een leefgemeenschap leidde. Ze waren gegrepen door Bhagwans lessen over het belang van egooverlies en probeerden dit te bereiken via meditatie, tantraseks en groepstherapie.

Poona werd wel het Esalen van het Oosten genoemd, omdat veel therapievormen uit de Californische Human Potential Movement er ook in zwang waren. Daarnaast praktiseerde men ook eigen therapievormen, zoals de ‘dynamische meditatie’ waarin mensen werden aange-moedigd te schreeuwen, te lachen, te roepen, huilen, springen, schudden, dansen of over de grond te rollen (Urban 2015). Doel van dit soort therapieën was om piek-ervaringen te stimuleren waarbinnen het individu zijn ego oversteeg.

Begin jaren tachtig waaierden de sannyassins uit over de wereld. Sommigen volgden Bhagwan naar Amerika, toen hij Poona in 1981 verliet om in Oregon een commune te stichten. Toen Bhagwan in 1985 Amerika werd uitgezet na een reeks schandalen, trokken veel van zijn volgelingen ook weg. Ze namen niet alleen hun dynamische meditaties en liefde voor dansen met zich mee, maar ook ecstasy. Tijdens deze ‘post-Oregondiaspora’ ging een deel van de sannyassins naar Ibiza. Daar vond de explosieve mix plaats van MDMA en housemuziek, die vanaf 1987 West-Europa ver-overde en de basis legde voor de grootschalige elektronische dancecultuur van tegenwoordig.

Waarschijnlijk waren de sannyassins tijdens hun verblijf in Amerika met MDMA in aanraking gekomen, via Californische aanhangers van Bhagwan. Zeker is dat zij op Ibiza MDMA gebruikten. In de club Amnesia introduceerden ze dit middel bij het uitgaanspubliek. Veel van de dj’s die de housemuziek in 1987 meenamen naar Londen en Berlijn, kwamen op Ibiza via sannyassins met MDMA in aanraking (St. John 2004; D’Andrea 2007; Collin 2009; Butler 2012). In Berlijn was ecstasygebruik onderdeel van de sfeer van bevrijding en collectieve verbroedering na de val van de Muur (Gook 2017), maar ook elders ging MDMA samen met vreugde over het einde van de Koude Oorlog, gesymboliseerd door de slogan ‘Drop pills, not bombs’ (Ter Bogt 2002).

Nederland maakt kennis met MDMA

Ook in Nederland speelden sannyassins een belangrijke rol in de introductie van MDMA (Adelaars 1991). Sannyassins betrokken voor hun therapeutische groepssessies ecstasy via aanvoerlijnen uit de Verenigde Staten. Peter den Haring beschreef zijn ervaringen met MDMA, dat hij nam in therapeutisch groepsverband via vrienden uit de Bhagwan-scene, in 1986 in het undergroundblad *Highest Magazine*. ‘We kommuniceerden zonder enige verdediging’, schreef hij, ‘niet eens verbaasd dat er geen verdediging was. Kijken

zonder een waardeoordeel. Geen reserves, geen barrières en daar ook geen behoefte aan.’

Den Haring kreeg veel respons op het artikel; mensen belden hem op met de vraag of ze dat middel ook eens konden gebruiken. Sommigen hielp hij op weg, maar de meesten niet; net als in Amerika was men ook hier bang voor een verbod. Den Haring: ‘Er was destijds een kleine groep Nederlanders bezig om te kijken of MDMA therapeutisch bruikbaar zou kunnen worden. Het was echt voor de incrowd in die tijd.’ (persoonlijke mededeling Peter den Haring, 19 maart 2019).

Sannyassins speelden ook hier een belangrijke rol bij de kruisbestuiving tussen MDMA en het dancecircuit in Nederland. Joost van Bellen, die als dj aan de wieg stond van de *house* in Nederland, kreeg zijn eerste MDMA begin 1985 aangeboden in een zakje in poedervorm in krakersclub Armageddon. Degene die hem het middel gaf, zat niet bij de Bhagwan, maar hing er wel bij rond (met dank aan Philippus Zandstra, Wietse Potgieter en Joost van Bellen voor deze informatie).

Ilja Reiman, pionier van de Nederlandse *rave*cultuur, ontdekte het middel via een Bhagwancommune in Amsterdam-Zuidoost. In het weekend gaf deze commune feestjes. Ilja herinnerde zich: ‘Als je er binnenkwam werd je eerst uitgebreid geknuffeld. Het was heel zweverig, maar we vonden het prachtig. En er werden pillen uitgedeeld.’ (Van Terphoven 2018). Voor Reiman betekende ecstasy een nieuwe *way of life*, buiten de normale wereld van de nuchtere mensen. MDMA had kortom voor verschillende vroege

gebruikers een andere functie en belofte, maar hing wel steeds samen met een zoektocht naar nieuwe vormen van sociabiliteit en menselijk contact.

Conclusie

In kringen rond Esalen, onder aanhangers van Bhagwan, in de trendy disco’s van de grote steden: overal gebruikte men MDMA op zoek naar emancipatie en zelfontplooiing. Voor de vroege MDMA-therapeuten was ‘Adam’ een medicijn, een hulpmiddel bij de psychotherapie; maar tegelijk ook een sacrament. De grens tussen therapie en spiritualiteit was vloeibaar. Dat was ze ook in de nieuwe religieuze gemeenschap rond Bhagwan. In de uitgaanswereld van de jaren tachtig was het gebruik van ecstasy nauw verbonden met de emancipatie van homoseksuelen, en in Berlijn met de euforie na de val van de Muur.

In deze diverse settings gaven gebruikers op een andere manier zin aan het gebruik van MDMA. Dit toont aan dat dit psychedelicum, net als andere psychoactieve stoffen, niet te reduceren valt tot één waardering of essentie. Net als alle ‘drugs’ heeft ook MDMA meerdere functionaliteiten: het is te gebruiken als medicijn, als sacrament of als middel om in een recreatieve setting over de eigen remmingen heen te gaan en gevoelens van saamhorigheid en zelfacceptatie te stimuleren. De ‘framing’ van druggebruik, ofwel de waarde en betekenis die mensen toekennen aan een psychoactieve stof als MDMA, is kortom net als bij andere drugs wisselend en sterk afhankelijk van de context van gebruik (Fitzgerald 2015).

LITERATUUR

- Adelaars A. Ecstasy. De opkomst van een bewustzijnsveranderend middel. Amsterdam: In de Knipscheer; 1991.
- Adamson S, Metzner R, red. Through the gateway of the heart. Accounts of experiences with MDMA and other empathogenic substances. Petaluma: Solarium Press; 2012.
- Beck J, Rosenbaum M. Pursuit of Ecstasy. The MDMA experience. Albany: State University of New York Press; 1994.
- Butler MJ. Electronica, dance and club music. Londen: Taylor & Francis; 2012.
- Collin M. Altered state. The story of ecstasy culture and acid house. Londen: Serpent’s Tail; 2009.
- D’Andrea A. Global nomads. Techno and New Age as transnational countercultures in Ibiza and Goa. Londen: Taylor & Francis; 2007.
- Dyck E. Psychedelic psychiatry. LSD from clinic to campus. Baltimore: Johns Hopkins University Press; 2008.
- Eisner B. Ecstasy. The MDMA story. Berkely: Ronin; 1994.
- Fitzgerald JL. Framing drug use. Bodies, space, economy and crime. Basingstoke: Palgrave MacMillan; 2015.
- Freudenmann RW, Öxler F, Bernschneider-Reif S. The origin of MDMA (ecstasy) revisited: the true story reconstructed from the original documents. Addiction Hist 2006; 101: 1241-5.
- Gook B. Ecstatic melancholic: ambivalence, electronic music and social change around the fall of the Berlin wall. Emotions: History, Culture, Society 2017; 1: 11-37.
- Gouzoulis-Mayfrank E. Differential actions of an entactogen compared to a stimulant and a hallucinogen in healthy humans. The Heffter Rev of Psychedelic Res 2001; 2: 64-72.
- Haring, P. den. Extase. The love drug. Een hart-tot-hart communicatie. Highest Magazine 1986; 2; 38-40.
- Herlinghaus H. Introduction: towards a cultural pharmacology. In: Herlinghaus H, red. The Pharmakon. Concept figure, image of transgression, poetic practice. Heidelberg: Universitätsverlag Winter; 2018. p. 1-21.
- Holland J, Ecstasy. The complete guide. Rochester: Park Street Press; 2001.
- Lim D. MAPS Founder Rick Doblin talks psychedelics, MDMA and the FDA. 2019 <https://maps.org/news/media/7732-hellomd-maps-founder-rick-doblin-talks-psychedelics-mdma-the-fda>

- Nabben T. High Amsterdam. Ritme, roes en regels in het uitgaansleven. Amsterdam: Candide; 2010.
- Naranjo C. Experience with the interpersonal psychedelics. In: Holland J, red. Ecstasy. The complete guide. Rochester: Park Street Press; 2001. p. 208-22.
- Passie T. The early use of MDMA ('Ecstasy') in psychotherapy (1977-1985). Drug Sci Policy Law 2018; 4: 1-19.
- Sargent Wood L. Contact, encounter, and exchange at Esalen: a window onto Late twentieth-century American spirituality. Pacific Hist Rev 2008; 77: 453-87.
- Shroder T. Acid test. LSD, Ecstasy and the power to heal. New York: Penguin Putnam; 2014.
- Silcoff M. Rave America. New school dancescapescapes. Chicago: ECW; 1999.
- Snelders S. LSD-therapie in Nederland. De experimenteel-psychiatrische benadering van J. Bastiaans, G.W. Arendsen Hein en C.H. van Rhijn. Amsterdam: Candide; 2000.
- Solhdju K. Experimenting in the conflict zone. What can be learned from (hi-)stories of pre-prohibitive drug use. In: Herlinghaus H. red. The Pharmakon. Concept figure, image of transgression, poetic practice. Heidelberg: Universitätsverslag Winter; 2018. p. 273-99.
- St. John G. Rave culture and religion. Londen: Routledge; 2004.
- Staten-Generaal 1989/1990, Verslag Tweede Kamer vergadering, kamervraag 354 plus antwoord. Aanhangsel van de Handelingen. https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19891990/0000035683/1/pdf/SGD_19891990_0001196.pdf
- Stolaroff M. The secret chief revealed. Conversations with Leo Zeff, pioneer in the underground psychedelic therapy movement. Sarasota: MAPS; 2004.
- Ter Bogt T. 'Dancestasy'. Dance and MDMA use in Dutch youth culture. Contemp Drug Problems 2002; 29: 157-81.
- Terphoven A van. Multigroove. Een Amsterdams boefjesverhaal dat de muziekgeschiedenis veranderde. Amsterdam: Mary Go Wild; 2018.
- Urban HB. Zorba de Buddha. Sex, spirituality and capitalism in the global Osho movement. Oakland: University of California Press; 2015.
- Vinkenoog S. Brief aan Tom Collins, d.d. 15-1-1987. Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG), Archief Simon Vinkenoog, inventarisnummer 23, correspondentie 1987.

SUMMARY

From Adam to ecstasy; legal use of MDMA in the 1970s and 1980s

G. BLOK

BACKGROUND MDMA is currently a controversial psychedelic in the Netherlands: it is banned under the Opium Act, but widely used as a recreational drug. According to the government, the normalization of MDMA must be combated, others argue in favour of legalization. Meanwhile, in recent years psychiatry has become interested in renewed therapeutic use of MDMA.

AIM To place the current discussion of MDMA in the context of recent history. What can we learn from the way MDMA was used in America and Western Europe in the period between the (re)discovery of the drug in the 1970s and its legal prohibition in the 1980s?

METHOD Survey of the literature on the history of MDMA, and additional source research.

CONCLUSION In the period before MDMA became illegal, its use was closely linked to the pursuit of self-actualisation in therapeutic, spiritual and recreational contexts. History shows that the meaning that people attach to a psychoactive substance like MDMA is highly dependent on the context of use. Like all drugs, MDMA also has multiple functionalities and 'framings'. The psychoactive substance cannot be reduced to one valuation or essence.

TIJDSCHRIFT VOOR PSYCHIATRIE 62(2020)8, 702-706

KEY WORDS cultural history, framings of drug use, MDMA, pre-prohibition